

Концепція підручника «Досліджуємо історію і суспільство»

5 клас

(автори: Мороз П. В.
Мороз І. В., Моцак С. І.)

Авторський колектив:

Мороз Петро Володимирович – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України

Мороз Ірина Володимирівна - науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України

Моцак Світлана Іванівна - кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри всесвітньої історії, міжнародних відносин та методики навчання історичних дисциплін Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

НА ОСНОВІ ЯКОЇ МОДЕЛЬНОЇ ПРОГРАМИ СТВОРЕНО ПІДРУЧНИК?

Підручник підготовлено відповідно до модельної програми «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Пометун О. І., Ремех Т. О., Малієнко Ю. Б., Мороз П. В.).

Підготовлено календарно-тематичне планування для 5 класу, яке розміщене на сайті інтернет-підтримки підручника.

Планується методичний посібник для вчителя, робочий зошит та зошит для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів.

СТРУКТУРА ЗМІСТУ ВІДПОВІДНО МОДЕЛЬНІЙ ПРОГРАМІ

ВСТУП

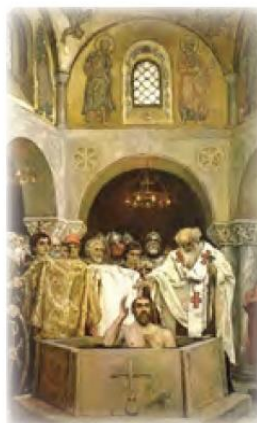
РОЗДІЛ 1. Історичний час і простір

**РОЗДІЛ 2. Джерела інформації. Історичні
джерела**

РОЗДІЛ 3. Мандрівки у минуле України

РОЗДІЛ 4. Історія навколо нас

РОЗДІЛ 5. Розмаїття України

ВСТУП	6
§ 1. Людина і суспільство	6
§ 2. Що таке історія	10
РОЗДІЛ 1. Історичний час і простір	14
§ 3. Як ведеться підрахунок часу в історії	14
§ 4. Досліджуємо основні періоди історії людства	19
§ 5. Людина у просторі життєдіяльності	26
§ 6. Україна та її сусіди на історичних мапах	32
§ 7. Локальна історія та етнографічні регіони України	38
Урок-узагальнення до вступу та розділу 1	43
РОЗДІЛ 2. Джерела інформації. Історичні джерела	44
§ 8. Інформація в минулому і тепер	44
§ 9. З глибини століть до наших днів	50
§ 10. Досліджуємо речові історичні джерела	56
§ 11. Значення мовних та усних історичних джерел для дослідження минулого	62
§ 12. Пізнання історії через візуальні джерела	67
Урок-узагальнення до розділу 2	73
РОЗДІЛ 3. Мандрівки у минуле України	74
§ 13. Вчимося досліджувати минуле	74
§ 14. Русь-Україна і Королівство Руське	80
§ 15. Українське козацтво у військовий та мирний час	86
§ 16. Українська революція 1917–1921 рр.	93
§ 17. Увічнення пам'яті про Голодомор в Україні	99
§ 18. Українці у Другій світовій війні	105
§ 19. Становлення України як незалежної держави	112
Урок-узагальнення до розділу 3	118
РОЗДІЛ 4. Історія навколо нас	119
§ 20. Господарство, підприємництво та традиційні заняття українців: колись і сьогодні	119
§ 21. Міста і села на території України в минулому і тепер	125
§ 22. Наука і освіта на українських теренах	130

§ 23. Турбота про здоров'я та доброчинність у минулому і тепер	135
§ 24. Спорт, дозвілля та подорожі: минуле і тепер	141
Урок-узагальнення до розділу 4	147
РОЗДІЛ 5. Розмаїття України	148
§ 25. Полікультурність в Україні	148
§ 26. Подорожуємо замками, фортецями та палацами України	151
§ 27. Історико-культурні та природні заповідники	158
§ 28. Релігії та храми України	163
Урок-узагальнення до розділу 5	168

ДОПОМІЖНІ ОНЛАЙН МАТЕРІАЛИ

Правила-рекомендації
Як правильно організувати на уроці спільну роботу з однокласниками/однокласницями

<https://bit.ly/3CwfpzM>

Методичні матеріали для вчителів
з організації дослідницької діяльності учнів з історії

<https://bit.ly/3s36X6g>

Оціни свої досягнення

<https://bit.ly/3itdNP9>

Онлайн карти

<https://bit.ly/3IMCR5F>

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДРУЧНИКА

Авторський колектив мав на меті зробити підручник технологічним, тобто зручним для користування як вчителем так і учнями.

1. Основа методики – дослідницький підхід, який ґрунтується на самостійності учнів у навчанні і спрямований на відкриття учнем суб'єктивно нових знань і способів дій.

2. Реалізація інтегрованого підходу, основною рисою якого є формування в учнів цілісного бачення світу, цілісних знань про минуле людства чи окремої країни в певний історичний період.

3. Виклад навчального матеріалу представлений в доступній, чіткій та ілюстративній формі відповідно до вікових особливостей учнів.

ЧОМУ МИ ОБРАЛИ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПІДХІД ПРИ КОНСТРУЮВАННІ ПІДРУЧНИКА?

*«Дитина від своєї природи-
допитливий дослідник, відкривач
світу...»*

*Слід дитину спонукати до
самостійної пізнавальної
діяльності, формуючи з малих літ
допитливість, прагнення до
навчання, яке має бути радісною
працею.»*

В. Сухомлинський

Впровадження дослідницької діяльності в освітній процес :

- ☐ сприяє створенню позитивної мотивації учнів до навчання;
- ☐ забезпечує умови для повноцінного формування компетентностей, передбачених державним стандартом базової середньої освіти та модельною навчальною програмою;
- ☐ стимулює вироблення навичок здобувати знання шляхом самостійного аналізу історичної події чи явища;
- ☐ спонукає учнів до створення оригінального навчального продукту;
- ☐ дозволяє формувати активну, творчу особистість;
- ☐ розвиває критичне мислення учнів.

грамоті, папері, електронному носії тощо) і несе певну інформацію.

Тексти писемних пам'яток зберігають людський досвід, передаючи його з покоління в покоління. Також писемність відіграла об'єднуючу роль в суспільстві і є необхідною умовою існування держави. Завдяки писемності люди могли записувати і поширювати по всій державі укази правителів, закони та інші важливі державні документи, повідомлення, вести діловодство, облік майна та виконаних робіт тощо. Це давало змогу оптимально організувати управління державою, суспільне життя, виробництво, торгівлю, розвивати науку.

Писемність — засіб передавання мови людини за допомогою спеціальних знаків (літер, ієрогліфів, клинців тощо).

Текст — це група речень, об'єднаних спільним змістом (темою), головною думкою та граматичними засобами.

1. Давньоєгипетські ієрогліфи висічені на камені
2. Сувої з папірусу. В одному з музеїв зберігається сувій завдовжки понад 40 м
3. Давньокитайські бамбукові дощечки з написами

Для допитливих! Чи цікаво вам, друзі, дізнатися якою була писемність в стародавні часи? А як виглядали тогочасні книжки?

Якщо так, то здійснимо уявну подорож у світ писемності епохи стародавнього світу. Для цього пропонуємо скористатися QR-кодом або відповідним покликанням.

<https://bit.ly/3DQpbx5>

2. Як виникло книгодрукування?

Були часи, коли людство не мало копіювальної техніки — друкарських верстатів, ксероксів, принтерів, тому кожна книга писалася вручну й коштувала дуже дорого. Втім, розвиток господарства, освіти та культури підвищував попит на книжки. Тож одним із найбільш значущих в історії людства винаходів стало книгодрукування.

У середині XV ст. німецький винахідник Йоганн Гутенберг винайшов друкарський верстат і спеціальну фарбу для літер. Близько 1445 р. він видав першу друковану Біблію.

ЯК РЕАЛІЗУЄТЬСЯ ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПІДХІД В ПІДРУЧНИКУ?

Елементи дослідницького навчання в підручнику :

- проблемна подача матеріалу;
- практичні завдання, які пов'язані з розв'язанням реальних життєвих ситуацій;
- розвиток навичок формулювання припущень, гіпотез;
- формування навичок роботи з різноманітними джерелами інформації
- мініпроекти.

товариства, культурні центри, земляцтва, об'єднання. Одним із яскравих прикладів є Арабський культурний центр в Одесі, який було відкрито в червні 2001 р. У центрі діють безкоштовна школа і бібліотека, де можна вивчати арабську мову. Арабський культурний центр відкрито для екскурсій, під час яких відвідувачів знайомлять з арабською культурою.

Арабський культурний центр в Одесі

Для допитливих!
Роми в Україні

<https://bit.ly/32yj91e>

Дослідницька робота «Співіснування різних культур».

Розділіться на групи. Кожна група обирає собі певну етнічну спільноту України (кримськотатарську, угорську, румунську, польську, єврейську, вірменську, ромську, арабську і т. ін), яку досліджує за таким алгоритмом:

- а) історичні факти про етнічну спільноту в Україні (дві – три ключові історичні події);
- б) традиції та вірування етнічної спільноти;
- в) відомі представники/представниці цієї спільноти.

Результати свого дослідження представте однокласникам/однокласницям у формі розповіді чи презентації.

Обговоріть у класі!

Що спільне та відмінне у традиціях, віруваннях та історичних долях етнічних спільнот?

ПЕРЕВІРТЕ ЗАСВОЄНЕ НА УРОЦІ.

Знаю: 1. Що таке полікультурність?

РОЗУМІЮ	ВМІЮ	ВИСЛОВЛЮЮ ДУМКУ
1. Яким чином представники різних культур в Україні співіснують і взаємодіють? 2. Які права мають національні меншини в Україні?	1. За допомогою вчителя/вчительки або самостійно сформулюйте власне визначення полікультурного суспільства. 2. Скориставшись додатковими джерелами інформації, відшукайте імена представників різних етносів, які залишили яскравий слід в історії та культурі України.	Висловіть судження, на яких засадах мають ґрунтуватися відносини між представниками різних культур в полікультурному суспільстві.

ЗВ'ЯЗОК ІЗ СЬОГОДЕННЯМ

1. Яких представників інших культур, що жили й творили у вашому регіоні чи населеному пункті, ви знаєте? 2. Якою є ваша родина за етнічним складом?

ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ПІДХІД

Підручник інтерактивний, спрямований на діалог, містить питання й завдання різного типу.

До кожного інформаційного блоку наявне завдання дослідницького характеру.

Надання можливостей створення учнями власного освітнього продукту.

Пригадайте

Пригадайте з початкової школи що таке суспільство. Яку роль відіграє суспільство в житті окремої людини і яку роль відіграє людина в суспільстві?

вподобання, звички, смаки, мрії, здібності, недоліки, страхи. Неповторними в кожній людині є навіть лінії долонь, відбитки пальців, почерк, голос. Отже, кожен із нас є неповторним та унікальним. А це означає, що ніколи не було, немає і не буде такої особистості, як ти.

Розгляньте фотографії. Чим схожі зображені на них люди, а чим відрізняються? У чому унікальність кожної людини?

2. Чому гідність належить до основних загальнолюдських цінностей?

З унікальністю кожної людини пов'язана гідність — внутрішня переконаність людини у власній цінності, почуття самоповаги та рівноправності з іншими людьми. Гідність належить до основних загальнолюдських цінностей і є основою невід'ємних прав і свобод людини.

Якою є структура параграфа?

Авторський колектив прагнув зробити підручник зручним та доступним для використання як учнями, так і учителем.

Назва параграфа відображає його змістове наповнення.

Структура параграфа підручника забезпечує розв'язання завдань конкретного уроку та орієнтована на активну діяльність учня та передбачає:

- основний (інформаційний) авторський текст - де розкриваються основні ідеї й поняття теми;
- візуальний ряд, включаючи поліграфічний дизайн;
- додатковий текст — історичні документи, пояснювальні тексти;
- пункти параграфа сформульовані у запитальній формі. Майже до кожного пункту є практичне завдання «Працюємо в парі/групі», «Обговоріть», На основі тексту та джерел визначте...» і т. д. Чому запитання? Тому, що запитання та завдання є пусковим механізмом навчальної/пізнавальної/дослідницької діяльності учнів.

1. Глек. IV тис. до н. е. Поселення Косенівка
2. Модель саней та фігурка бика. IV тис. до н. е.
3. Зернотертка, реконструкція серпа, глек. Трипільська культура. З експозиції музею трипільської культури Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

ПЕРЕВІРТЕ ЗАСВОЄНЕ НА УРОЦІ.

Знаю: 1. Що означають терміни: «речове джерело», «археологія», «музей»?

РОЗУМІЮ	ВМІЮ	ВИСЛОВЛЮЮ ДУМКУ
1. Яка роль археології у вивченні минулого? Чому археологічні розкопки проводяться за певними правилами?	1. Як учені-історики відтворюють події минулого? Що їм для цього потрібно?	Поміркуйте, чому археологію іноді називають «історією, яка озброєна заступом». Які якості знадобилися б вам, щоб стати археологом?
2. З якою метою створюють музеї?	2. У чому особливості різних видів музеїв? Що в них зберігається?	

ЗВ'ЯЗОК ІЗ СЬОГОДЕННЯМ

Які музеї є у вашому населеному пункті/районі? Сплануйте екскурсію до одного з музеїв (історичного, краєзнавчого чи меморіального профілю). Опишіть свою екскурсію та визначте, яку роль відіграє відвіданий музей у збереженні пам'яті про минулі події. Які історичні джерела вас зацікавили найбільше?

Для допитливих!

Пропонуємо вам здійснити віртуальні екскурсії історичними музеями

<https://bit.ly/3B5gRaJ>

Система завдань підручника

В підручнику є завдання як для індивідуальної роботи, так і для роботи в парах та групах.

Зверніть увагу на диференціацію завдань наприкінці кожного параграфу. Завдання в рубриках «Знаю», «Вмію», «Розумію» спрямовані на результати навчально-пізнавальної діяльності, що зазначені в модельній програмі; в рубриці «Висловлюю думку» - на розвиток критичного мислення.

Завдання в рубриці «Зв'язок з сьогоденням» допоможуть пов'язати навчальний матеріал з сучасністю та орієнтують учнів до застосування знань і вмінь у повсякденному житті.

ЯК СТРУКТУРОВАНА РОБОТА З РІЗНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ?

Практична робота

Ознайомтеся з уривками із Загальної декларації прав людини та Конституції України. Яка основна ідея сформульована в цих уривках. Обговоріть у класі: чому визнання гідності кожної людини вважається основою свободи, справедливості та загального миру?

Загальна декларація прав людини, Генеральна Асамблея ООН

10 грудня 1948 року (витяг)

Стаття 1. Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю й повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Стаття 2. Кожна людина повинна мати всі права і всі свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища.

Із Конституції України

Стаття 3. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Стаття 21. Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

3. Яку роль відіграє суспільство в житті людини?

Обговоріть у класі!

Проаналізуйте наведені нижче художні реконструкції. Зробіть припущення, яку роль відігравало суспільство в житті людини в давні часи. Свою відповідь аргументуйте.

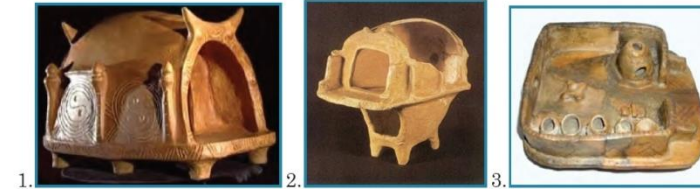
1. Стоянка первісних людей

2. Давньоєгипетська школа

4. Практична робота «Про що можуть розповісти речові джерела?»

На основі зображень археологічних пам'яток зробіть висновки про спосіб життя трипільців та їхні основні заняття. Свої відповіді аргументуйте.

1. Модель храму трипільської культури
2. Керамічна модель двоповерхового трипільського житла. IV тис. до н. е.
3. Керамічний макет трипільського будинку. IV тис. до н. е.

1. Глек. IV тис. до н. е. Поселення Косенівка
2. Модель саней та фігурка бика. IV тис. до н. е.
3. Зернотертка, реконструкція серпа, глек. Трипільська культура. З експозиції музею трипільської культури Національного історико-етнографічного заповідника «Перейаслав»

Практична робота! «Досліджуємо пам'ятку фольклору!»

Об'єднайтеся у групи. На основі матеріалів підручника спільно проведіть дослідження однієї з пам'яток фольклору. За необхідності, зокрема якщо зустрінете у творі незнайомі слова, зверніться за допомогою до вчителя/вчительки чи скористайтеся додатковими джерелами інформації. Під час дослідження фольклорних творів спробуйте відповісти на такі запитання:

1. Про що/кого йдеться в цій пам'ятці фольклору? Якими зображені у фольклорному творі основні персонажі?
2. Визначте, який історичний період чи конкретна подія відображені в народній пам'яті. Свою відповідь аргументуйте.
3. Як відображені в фольклорному творі ідеали, буття наших далеких предків, їхня трудова діяльність та вірування?
4. Що, на вашу думку, в аналізованому творі, є правдою, а що вигадкою чи перебільшенням?
5. Висловіть своє ставлення до цих творів.

Пам'ятки фольклору: <https://bit.ly/3yXG2fe>

3. Практична робота «Інформація про минуле з фотоджерел»

Об'єднайтеся у групи і спільно проведіть дослідження фотографій із певної тематики (кожну може досліджувати кілька груп) відповідно до алгоритму їх аналізу. Виконайте додаткові завдання для кожної групи.

Результати вашого дослідження представте однокласникам/однокласницям.

Група 1. «Українське село кінця XIX – початку XX століття». Як на фотографіях відображено життя тогочасного українського села? Опишіть одяг, заняття селян зображених на фото.

Група 2 «Київ кінця XIX – початку XX століття». Як на фотографіях відображено тогочасний Київ? Опишіть одяг городян. Якими були будинки та транспорт у місті?

Реалізація дослідницького підходу через практичні заняття та роботи

Під час практичних занять учні виконують пізнавальні і дослідницькі завдання.

Основна мета таких завдань - формування предметних компетентностей, дослідницького типу мислення, практичних умінь і навичок здобуття суб'єктивно нових знань з історії.

Їх виконання передбачає використання учнями різноманітних джерел інформації - текстові, візуальні, довідкові матеріали, запитання і завдання, Інтернет-ресурси, фонди музеїв, місцеві історичні пам'ятки та ін.

Ілюстративному матеріалу відведено вагому роль в підручнику як самостійному джерелу інформації

§ 13. Вчимося досліджувати минуле

Таким чином, військовий конфлікт між державами називався, їхні уряди активно готувалися до війни. Потрібен був лише формальний привід, тобто підстава чи поштовх до дії. Ним стало вбивство 28 червня 1914 р. сербським студентом спадкоємця австро-угорського престолу та його дружини. У відповідь на це Австро-Угорщина висунула Сербії ультиматум, умови якого виконати було неможливо. 28 липня австро-угорські війська вторглися на територію Сербії. Незабаром у цей конфлікт було втягнуто й інші держави. Розпочалася Перша світова війна.

4. Дослідницька робота «Наслідки Першої світової війни (1914–1918 рр.) у світликах».

Працюємо разом!

Проаналізуйте наведені далі світлики згідно з відповідними алгоритмами. Визначте, які особливості війни як явища на них відображено. Як воєнні дії вплинули на життя мирного населення? Про які наслідки Першої світової війни свідчать ці фото? Свої відповіді аргументуйте.

1. Руїни містечка в Бельгії. 1914 р.

2. Біженці Першої світової війни

3. Англійські бійці виносять пораненого з поля бою. Серпень 1917 р.

4. Французький офіцер стоїть біля свіжих могил загиблих у Шампані, на сході Франції. 19 грудня 1916 р.

§ 15. Українське козацтво у військовий та мирний час

Сама назва «Запорозька Січ» означає, що вона розміщувалася за порогами Дніпра. Місце розташування Січі кілька разів змінювалося. Причини цього були різними: руйнування укріплень ворогами, міркування безпеки, епідемії. Часом козаки віднаходили зручніші місця для проживання.

Для зведення Січі обиралися зазвичай малодоступні острови чи півострови. Переважно вона розташовувалася у Великому Лузі або в безпосередньому сусідстві з ним.

Великий Луг – це історична назва місцевості дніпровських плавнів нижче острова Хортиця, яка з одного боку була малодоступною для татар і багатою на дичину та рибу. З XVI ст. ця територія вважалася символом вольності запорожців, які називали Великий Луг «батьком», тобто тим, хто давав їм життя. Звідси походить українське прислів'я: «Січ – мати, Великий Луг – батько, отам треба й умирати».

1. Укріплення Запорозької Січі

2. Церква Покрови на острові Хортиця

Запорожці намагалися добре укріпити Січ: оточували її глибоким ровом і високим валом із дерев'яним частоколом. Для спостереження за ситуацією зводили кілька чатових башт. Козацька зала на Січі, що звалася також кошом, нараховувала кілька тисяч осіб (іноді її чисельність доходила до 10 тисяч).

1-2. Історичні реконструкції життя на Запорозькій Січі

§ 26. Подорожуємо замками, фортецями та палацами України

Ханський палац у Бахчисарі

1. Ханська мечеть

2. Зал Дивану – місце, де вирішувались важливі державні питання

3. Зала Ханської мечеті

4. Фонтан сліз

Розвиваємо вміння працювати з картою. Позначте на карті розміщення замків, фортець та палаців, які згадуються в цьому параграфі. Прокладіть уявний маршрут подорожі до цих пам'яток. Самостійно або за допомогою вчителя/вчительки визначте відстані між ними. Спробуйте розрахувати приблизний час цієї подорожі.

Працюємо разом!

Порівняйте між собою згадані в параграфі замки та фортеці/палаці. Що в них спільного, а що відмінне? Поясніть в чому їх значення в минулому і тепер.

Обговоріть у загальному колі питання

Продовжіть речення: «Після цього уроку я знаю...; вмію..., розумію...»
«Мені було цікаво (не цікаво) на уроці, тому що...»
«Я хотів/хотіла би більше дізнатися про...»

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ В ПІДРУЧНИКУ

§ 7. Локальна історія та етнографічні регіони України

3.

3. Кожум'яки за роботою. Кожум'яка, мнець — майстер, що за часів Русі заготовлював і готував сировину для виробів зі шкіри

4.

4. Бондарство — вид деревообробного промислу, пов'язаний з виготовленням ємностей — бочок, діжок, барил, цебер тощо

Певні топоніми мають іншомовне походження — назву багатьом із них дали народи, що населяли територію сучасної України в давнину. Назва Дніпро є скіфською за походженням Данапр і перекладається як глибока річка (дан — річка + ап — глибокий).

Отже, географічні назви (топоніми) несуть на собі відбиток різних періодів історії нашої країни і є цінним історичним джерелом. Недарма, топоніміку називають «літописом землі».

Для допитливих!
Цікава топоніміка

<https://bit.ly/3msdSEd>

Мандрівка
етнографічними
регіонами

<https://bit.ly/3Eje7b0>

4. Практична робота «Уявна екскурсія етнографічними регіонами України»

Оберіть спільно з учителем один із
варіантів проведення практичної роботи.

I варіант. Працюємо в групах!

Уявіть, що вам доручили провести рекламну компанію з історичного туризму. Підготуйте рекламну листівку чи презентацію про один з етнографічних регіонів України.

II варіант. Працюємо в групах!

1. Уважно проаналізуйте карту «Етнографічні регіони України». Визначте межі етнографічного регіону, де ви живете. Позначте на контурній карті його розташування.

2. Вкажіть (запишіть у зошиті) етнографічні регіони, розташовані у центрі, на заході, сході, півдні та півночі України. Які з регіонів ви відвідували?

Підручник добре ілюстрований, наявні QR-коди на кожен параграф за допомогою яких учні можуть розглянути ілюстрації, відеоматеріали, 3-D реконструкції.

Значну увагу приділено формуванню вміння працювати з історичними картами

РОЗДІЛ 1. Історичний час і простір

Історична карта через умовні позначення дасть змогу з'ясувати, де і як виникали держави, як змінювалася їхня територія, де проходили важливі торговельні шляхи, маршрути морських експедицій, які держави воювали між собою, як рухалися їхні війська тощо. На історичній карті також позначаються міста, місця боїв, визначні пам'ятки історії, старовинні фортеці. Тобто історична карта відображає історичний простір.

Під час роботи з картою як джерелом інформації потрібно дотримуватися таких правил:

1. Прочитайте назву карти. Починати роботу з картою варто з її назви, яка завжди містить вказівку на історичний час та історичний простір.

2. Знайдіть і уважно вивчіть легенду карти, яка містить умовні позначки, що використані для відображення історичних подій чи особливості розвитку територій; уважно ознайомтеся із ними. Зазвичай її розміщують в одному з кутів карти.

Зазвичай на історичних картах послугуються такими умовними позначеннями.

Щоб відобразити спрямування руху різних учасників подій (пересування в просторі народів, війська), використовують стрілки різної форми і кольору.

Місця важливих битв позначають схрещеною зброєю (мечі, списи, штики тощо).

Міста позначають на карті кружечками або квадратами, а невеликі поселення — кружечками малого розміру чи крапкою.

Території розселення різних племен і народів, країн і держав позначають різними кольорами.

Щоб позначити кордони держав та інші межі використовують різнокольорові лінії (суцільні, пунктирні, штриховані тощо). Наприклад, — — — — —

Розглянувши карту, підготуйте відповіді на запитання: 1. Який історичний період відображено на цій карті? 2. Опишіть територіальні межі (кордони) Козацької держави — Гетьманщини за Богдана Хмельницького (1648–1657 рр.). Вкажіть назви сусідніх держав. 3. Назвіть столицю Козацької держави та розкрийте особливості її місцезнаходження. 4. Яку додаткову інформацію можна отримати з цієї карти?

Група 4. Україна в 1917–1919 рр.

Втративши державність, український народ опинився в межах двох імперій — Російської та Австрійської, згодом перетвореної на Австро-Угорську. Протягом XIX — на початку XX ст. зароджується й розвивається національний рух, який завершується Українською революцією 1917–1921 рр. та відродженням державності (період існування Української Народної Республіки). Утім, відстояти державність у той час не вдалося.

§ 6. Україна та її сусіди на історичних мапах

Військова окупація Російською Федерацією Криму, частини Луганської та Донецької областей була засуджена міжнародними організаціями та більшістю країн світу. Завдяки мужності українських воїнів та розбудові збройних сил вдалося зупинити подальше просування російських військ і проросійських незаконних збройних формувань углиб країни.

Розглянувши карту, виконайте наступні завдання: 1. Опишіть територіальні межі (кордони) України. 2. Визначте, з якими державами Україна має спільні сухопутні державні кордони, а з якими — морські. 3. Визначте особливості географічного розташування України. Чи згодні Ви з твердженням, що Україна має вигідне географічне розташування? Свою думку обґрунтуйте. 4. Яку додаткову інформацію можна отримати з цієї карти?

Обговоріть у класі!

Після завершення групової роботи обговоріть у загальному колі, що було важливим на цьому уроці. Що виявилось найцікавішим? Висловіть судження, чому історична карта є важливим джерелом інформації.

Продовжіть речення:

«Після практичної роботи я знаю....; вмію.....; розумію.....»

«Мені було цікаво (не цікаво) на уроці, тому що...»

ЗАВДАННЯ НА ФОРМУВАННЯ МЕДІАГРАМОТНОСТІ

Практична робота «Туристична агенція»

Об'єднайтесь у чотири – п'ять малих груп та спільно виконайте поставлене завдання.

Дослідницьке завдання: Уявіть, що вам доручили провести рекламну кампанію з історичного туризму.

Використовуючи текст та ілюстрації підручника, інші джерела інформації, підготуйте рекламну листівку чи презентацію про одну з пам'яток України: замок, фортецю чи палац. У листівці чи презентації має міститися опис пам'ятки, щоб зацікавити якомога більше туристів її відвідати.

Сайт інтернет-підтримки підручника

Досліджуємо історію і суспільство.
5-6 класи
(інтегрований курс)

Головна сторінка

✓ ВСТУП

✓ Розділ 1. ІСТОРИЧНИЙ ЧАС І ПРОСТІР

Розділ 2. ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ. ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА

✓ Розділ 3. МАНДРІВКИ У МИНУЛЕ УКРАЇНИ

✓ Розділ 4. ІСТОРІЯ НАВКОЛО НАС

✓ Розділ 5. РОЗМАЇТТЯ УКРАЇНИ

Правила рекомендації спільної роботи

Методичні матеріали для вчителя

✓ Оціни свої досягнення

✓ Онлайн карти

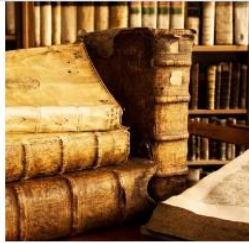
Мініпроєкти

[ВСТУП](#)

[ІСТОРИЧНИЙ ЧАС І ПРОСТІР](#)

[ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ. ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА](#)

[Розділ 3. МАНДРІВКИ У МИНУЛЕ УКРАЇНИ](#)

[Розділ 4. ІСТОРІЯ НАВКОЛО НАС](#)

[Розділ 5. РОЗМАЇТТЯ УКРАЇНИ](#)

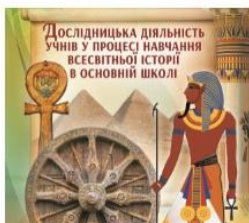
[Оціни свої досягнення](#)

[Онлайн карти](#)

[Правила рекомендації спільної роботи](#)

[Методичні матеріали для вчителя](#)

[Мініпроєкти](#)

Розроблений нами сайт інтернет підтримки підручника має такі розділи:

- онлайн-підручник (демоверсія), який оптимізовано для роботи на комп'ютері, планшеті й мобільному телефоні

<https://bit.ly/3ohnUJs>

- мініпроєкти <https://bit.ly/3IXDh1z>

- правила-рекомендації спільної роботи <https://bit.ly/3HhDQCT>

- оціни свої досягнення <https://bit.ly/3KWbPmy>

- онлайн карти <https://bit.ly/35yuynX>

- методичні матеріали для вчителів <https://bit.ly/3ge91mB>

Оціни свої досягнення

Люди почали займатися землеробством *

- ☐ близько 100 тисяч років тому
- ☐ близько 50 тисяч років тому
- ☐ близько 10 тисяч років тому
- ☐ близько 1 тисяч років тому

Зображений посуд був виготовлений

- ☐ трипільцями
- ☐ в період Русі-України
- ☐ в період козаччини
- ☐ в XIX ст.

Про який історичний період йде мова? *Міста значно розбудовуються, розширюються їхні межі. На вулицях міст з'являються автомобілі та новий вид громадського транспорту — електричний трамвай. У цей час розпочалося швидке поширення телефонного зв'язку. У великих містах розгорнулося також будівництво централізованих водогонів та каналізації.

1 бал

- ☐ початок XIX ст.
- ☐ початок XVII ст.
- ☐ початок XX ст.
- ☐ початок XXI ст.

Про міста якого історичного періоду йде мова? *Центром міста був дитинець — укріплена стінами, валами та ровами частина міста. Це була свого роду міська цитадель... Біля дитинця розміщувався «окольний град» (іноді його ще називали «острог» чи «посад»), який також оточувався укріпленнями.... Третьою частиною великих міст були передмістя, які іноді називали «кінцями». Вони розташовувалися поза міськими укріпленнями.

1 бал

- ☐ Русі-України
- ☐ періоду козаччини

На сайті інтернет підтримки рубрика «Оціни свої досягнення» містить тести для тематичного оцінювання навчальних досягнень учнів.

Виконавши завдання учні можуть отримати миттєвий результат, з аналізом їх відповідей.

<https://bit.ly/3KWbPmy>

Віртуальна екскурсія на сайті інтернет-підтримки

Національний
музей історії
України

<http://virtual.nmiu.org/>

Сайт інтернет-підтримки

Досліджує...
історію і
суспільство.
5-6 класи
(інтегрова...
курс)

Головна сторінка

✓ ВСТУП

✓ Розділ 1. ІСТОРИЧНИЙ
ЧАС І ПРОСТІР

Розділ 2. ДЖЕРЕЛА
✓ ІНФОРМАЦІЇ. ІСТОРИЧНІ
ДЖЕРЕЛА

✓ Розділ 3. МАНДРІВКИ У
МИНУЛЕ УКРАЇНИ

✓ Розділ 4. ІСТОРІЯ
НАВКОЛО НАС

✓ Розділ 5. РОЗМАЇТТЯ
УКРАЇНИ

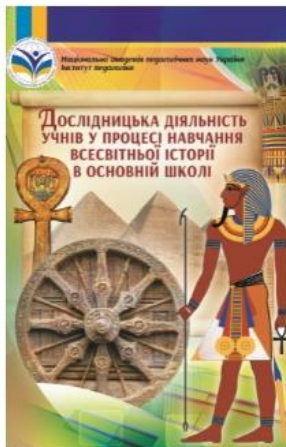
Правила рекомендації
спільної роботи

Методичні матеріали для
вчителя

Методичні матеріали для вчителя

Методичні матеріали для вчителів з організації дослідницької діяльності
учнів з історії

[Завантажити](#)

[Завантажити](#)

[Завантажити](#)

Методичні матеріали для вчителів

Дякуємо за увагу!